

Др Лука Ђаковић

НАСТОЈАЊА НАДБИСКУПА ШТАДЛЕРА ОКО СТЈЕЦАЊА ЦРКВЕНЕ АУТОНОМИЈЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Почетком 1907. године надбискуп Штадлер (Stadler) је поднио Земалској влади у Сарајеву елаборат са циљем да би се католичкој цркви у Босни и Херцеговини одобрио статус какав је прије тога добила православна и нешто касније муслиманска вјерска заједница.¹⁾ Овај документ заслужује посебну пажњу, јер баца сасвим одређено свјетло на црквено-правне прилике у Босни и Херцеговини почетком 20. века, пружа и нове увиде у настојања Јосипа Штадлера око консолидације материјалне основе католичке цркве у овим крајевима за вријеме аустроугарске управе. То тим прије, што су се кратко вријеме прије тога догодиле врло значајне промјене у мјесној католичкој цркви. Конкордатом између Свете столице и аустроугарске владе и булом »*Ex hac augusta*« од 5. 7. 1881. године било је, наиме, одређено:

— да Босна заједно с Херцеговином сачињава нову црквену провинцију, те се у том смислу потпуно одјељује од сријемске бискупије у Ђакову;

— да се укину постојећи апостолски викари, а нова провинција добива редовиту управу и

— црквена провинција подијељена је тада на четири бискупије, и то на сарајевску као метрополитско сједиште, те на бањалучку, мостарску и требињску бискупију.

У сарајевској метрополитанској цркви основан је каптол,²⁾ док су остале бискупије задржале мисијски карактер.

1) Вожо Маџар, *Борба Срба Босне и Херцеговине за црквено-школску самоуправу*. Рукопис одбрањене докторске дисертације (1979. године) Воже Маџара налази се у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву. Др Нусрет Шехић, *Аутономни покрет Муслимана за вријеме аустроугарске управе у Босни и Херцеговини*, »Свјетлост«, Сарајево, 1980. године.

2) Види о томе детаљније у делу др Гаврановић фра Берислава, *Успостава редовите католичке хијерархије у Босни и Херцеговини 1881*, Београд 1935, као и дјелу Игњација Гаврана, »*Licetna licet*« однос Врхбосанског ординаријата према босанским фрањевцима, Високо, 1978.

Ове промјене биле су врло значајне, јер је до успоставе редовите црквене управе римокатолички клер у Босни и Херцеговини, изузимајући требињски и столачки крај, углавном, био фрањевачког реда. Управу су водила два апостолска викаријата, од којих један за Босну (од 1735.), а други за Херцеговину (од 1852. године).

Прије аустроугарске окупације, у земљи је било десет фрањевачких самостана са 110 жупа. Самостани су у свом подручју имали патронско право над жупама, а припадало им је и право власништва над кућама и земљиштима тих жупа. Њима је припадало и право попуњавање жупа.

Успоставом редовите хијерархије поремећен је овај ред, па је због тога дошло до сукоба интереса између свјетовног и редовничког клера, што се видно одразило у црквеном, економском и јавном животу. Фрањевци су, позивајући се на своје шестогодишње искуство, пружили отпор овако конципираној хијерархији у земљи. Државна власт је, опет, са своје стране настојала судјеловати у рјешавању тих проблема, полазећи, дакако, са гледишта својих интереса и циљева, иако је са своје стране заступала гледиште да је успостава хијерархије била нужност и искључива ствар цркве.

Сасвим нову слику о приликама између католичке цркве и државе дају нам до сада мало познати документи о покушају успостављања аутономије католичке цркве у Босни и Херцеговини.

Сарајевски надбискуп др Јосип Штадлер је, у име црквене управе у Босни и Херцеговини, поднио 20. јануара 1907. године Земаљској влади у Сарајеву исцрпан елаборат с приједлогом »да се и католичкој цркви у Босни и Херцеговини подијели аутономија као што је то већ учињено са српско-православном црквом«.³⁾ Муслимани, наиме, тада још нису били добили своју аутономију.

Образлажући свој пројекат, сарајевски метрополита напомиње да га подноси не само у име врхбосанске надбискупије него и у име »свих осталих бискупија, мостарске, бањалучке и требињске, као и у споразуму са обадва фрањевачка провинцијала«.⁴⁾

Молећи Земаљску владу »да би благоизвољела проучити ове приједлоге кано подлогу за аутономију католичке цркве у Босни и Херцеговини, те их са своје стране такођер усвојити и високом министарству подстријети на одобрење«,⁵⁾ надбискуп обавјештава Земаљску владу да је у претходном поступку израде тог елабората извршио о њему темељиту припрему и размјену мишљења са најодговорнијим факторима обадвије државне половине Монархије, па коначно, »будући да се је и Преузвишени господин министар заједничког министарства финансија Иштван Буријан (István Burián) с њиме сложио, а обзиром да је висока Земаљска влада изразила спремност да и католичкој цркви у Босни и Херцеговини подијели аутономију«,⁶⁾ то се он и обраћа с конкретним приједлогом у том погледу.

3) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, Пр. З. В. БиХ, бр. 160. од 7. II 1907. године.

4) Исто.

5) Исто.

6) Исто.

Код анализе овог пројекта потребно је слиједити његов садржај онако како су га и сами аутори презентирали, а то значи да се прва пажња посвећује статусу бискупија, затим жупа, жупника и катедрета, а у другом плану говори се о подизању конфесионалних школа и других црквено-просвјетних установа.

О бискупијама у Босни и Херцеговини

У Пројекту нацрта Аутономног статута католичке вјерске заједнице у Босни и Херцеговини на првом мјесту је затражено успостављање нових, самосталних римокатоличких бискупија у Требињу и Тузли, као и формирање нове грко-католичке бискупије у Сарајеву, те именовање помоћног бискупа у сарајевској надбискупији.

Црквена управа се, међутим, потрудила да у међувремену упути Ватикану, аустроугарској влади, као и самом цару више петиција у којима је истакнуто да и »само свећенство и католички пук« тражи успоставу нових бискупија. Залажући се за обнову и самосталност требињске бискупије, у пројекту се између осталог каже »да се католички живаљ окупља око свога бискупа, па се веома умножава наше пучанство. А то је од велике важности за требињску бискупију, у којој има пуно елемената, што теже за Црном Гором, да морално одгојено католичко пучанство буде кано бедем против непоћудних елемената«. Аутори Пројекта, дакле, поред црквених потреба, истичу и »политичке разлоге«, »виших државних интереса«, очито са жељом да се тој петицији што брже удовољи.

У захтјеву за оснутац бискупије у Тузли, аутори Пројекта наводе слиједеће разлоге:

»Већ у првом почетку, кад се је устрајала црквена покрајина у Босни и Херцеговини, било је међу високим Министарством и Светом Столицом говора о потреби, да се у Тузли установи бискупија, пошто је надбискупија Врхбосанска врло опсежна. Онда се од тога одустало једино због помањкања новаца. Сада су придошле још многе друге обстојности, које управо нужно изискују да се у Тузли установи бискупија, осим што праведност захтијева да се католицима даде нова бискупија у Тузли, када је за српско-православне подигнута нова бискупија у Бањој Луци.⁷⁾ Многобројни народ у нашој посавини, гдје су католици у великој већини изискује, да се у његовој средини такођер подигне бискупија«.

У Пројекту је посебно затражено и оснивање самосталне грко-католичке бискупије. У том смислу стоје као образложење слиједе-

---

7) Окупација Босне и Херцеговине 1878. године затекла је три митрополије: сарајевску, зворничко-тузланску и херцеговачку. Бањалучка митрополија је основана 1899. године. Види о томе детаљније: Илирион Руварац, *Нешто о Босни дабарској и дабробосанској епископији и о српским манастирима у Босни*, Београд 1878. Исти писац: *О пећким патријарсима*, Задар 1888. као и у дјелу истог аутора *Српски манастири у Босни и Херцеговини*.

ће ријечи: »По Босни и Херцеговини имаде више хиљада католика грчког обреда, који су до сада на жалост били препуштени сами себи. Боље их је не примити у ове земље, него им не дати њихова пастира«. ⁸⁾

Према приједлозима аутора овог документа, грко-католичку бискупију у Босни и Херцеговини требало је на слиједећи начин организирати:

— у Сарајеву би био администратор апостоликус, са својим секретаром, који би уједно и био жупник за грко-католике у Сарајеву, којих је 1907. године у овом граду било преко 300 особа.

Што се тиче жупа, оне би биле организоване:

— грко-католичка жупа у Бања Луци, којој би припадали и Приједор, Босански Нови, Босанска Дубица и Босанска Градишка;

— грко-католичка жупа у Пријавору у којој би морао бити и капелан ради великог броја русинске дјеце за коју би се морала отворити основна школа на матерњем језику, са једним учитељем;

— грко-католичка жупа у Деветинама, у којима је у то вријеме било 130 грко-католичких фамилија. Овој жупи би припадала и мјеста Гајеви, Гумљава, Хрвањани и Кличково. И за ову се жупу тражи отварање основне школе на русинском језику, са једним учитељем;

— грко-католичка жупа у Дубрави у којој је било 220 грко-католичких фамилија. Дубравској жупи би спадала Стара Дубрава, Нова Дубрава, Каменица и Челинац. И овдје би се морала отворити основна русинска школа са једним учитељем;

— грко-католичка жупа у Дервенти у којој је било 30 грко-католичких обитељи, а њој би спадао Босански Брод са 10 обитељи, Брчко, такођер са 10, Бијељина са 17, Тешањ са 16 и Вареш са 12 грко-католичких обитељи и

— грко-католичка жупа у Завидовићима, којој би припадали радионици грко-католичке вјероисповијести, који су радили по шумским радилиштима у Завидовићима и Хан-Пијеску, а којих је 1907. године, према евиденцији Врхбосанског ординаријата било преко 3000.

Посебно се захтијевало отварање самостана грко-католичких базилијанаца у Сарајеву, који би путовали по Босни и Херцеговини и опслуживали оне становнике грко-католичке вјероисповијести у другим мјестима у којима нема више од 10 грко-католичких фамилија, јер је овај број узет као доња граница у критеријима при оснивању жупа.

У закључку петиције за оснивање посебне грко-католичке бискупије наводи се да су грко-католици у Босни сами Русини, па би било најбоље да се који од грко-католика Русина из Галиције именује апостолским администратором у Сарајеву и да се из Галиције доведе толико добрих грко-католичких свећеника, колико је горе наведено за потребе грко-католичких жупа, »јер у Хрватској нема уопће доста свећеника, а још их је мање који знају русински, а са све-

8) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, Пр. З. В. БиХ бр. 160/907.

њеником без значаја тога језика није нашим Русинима у Босни ништа помогнуто».⁹⁾

Но, и поред тога, Штадлер за бискупа босанске грко-католичке бискупије предлаже Дану Шајатовића, каноника из Крижеваца, »јер ја бих најволио да он буде Администратор Апостоликус у Сарајеву, јер је муж пожртвован, какова Босна треба. Он се родио у Жумберку 1868, гимназију и богословију завршио је у Загребу, а 1892. постао је свећеником. Није ожењен. Неколико година је био префект, а послије равнатељ грко-католичког бискупског сјемеништва у Загребу. Године 1901. постао је каноником сталног каптала Крижевачког, гдје и данас спасоносно дјелује, од свих чашћен и љубљен».¹⁰⁾ Штадлер је у свом приједлогу дао и алтернативу: »ако овај не би био именован, онда би препоручио садашњег равнатеља грко-католичког сјеменишта у Загребу Њарадиа, ако знаде русински».¹¹⁾

У закључку поднеска о бискупијама, надбискуп Штадлер предлаже слиједеће: »Ја сам остарио, па премда сам још јак, треба ми, ипак, помоћник бискуп. Ја бих молио да се тому помоћном бискупу даде осим његове каноничке плаће још 4.000 круна у припомоћ, јер би му ваљало ићи по бискупији, што је скопчано с трошковима. Усвоји ли преузвишени господин министар тај приједлог, онда ћу ја за то мјесто предложити достојну особу».¹²⁾

Разумије се, у Пројекту су била посебно разрађена и затражена и материјално-финансијска средства која су била потребна за организацију нових бискупија и уздржавање потребног особља у њима.

О жупама и жупницима

У овом дијелу Пројекта детаљно је разрађено издржавање жупника. Клаузулама, параграфима и одредбама Статута о аутономији његови аутори су настојали осигурати законску снагу државно-управне власти. У том смислу је речено и слиједеће:

»Најбоље је да се задржи бир, уобичајен прошлости и народним обичајем, јер је боље да пастири опће са својим овцама, него ли да се од њих отуђе. У ту је сврху од потребе да сви жупници свјесно изјаве шта од народа примају, да се тако тачно установи, је ли бир достатан за уздржавање жупника на дотичној жупи. Кад се све фасије свих жупника прегледају, те се бир устали, онда би та висока влада путем својих органа била дужна жупницима ићи на руку, да се тај тако устањени бир и силом утјера, ако га народ не би дао милом».¹³⁾ Они, ипак, одмах примјећују да у Босни и Херцеговини има »веома слабих жупа, каквих је већина, то је од потребе да се поврх тога бира даде још која припомоћна свота од својих 1.000 до 2.000 круна, јер иначе већина не би могла живјети». Даље је примјере-

9) Исто.

10) Исто.

11) Исто.

12) Исто.

13) Исто.

ћено да у надбискупији има свећеника, посебно капелана, које ваља издржавати, а који немају никаква бира.

Стога је предложено да се »католичком душебрижништву даде 10⁰/₀ од пореза и та свота да се међу бискупије подијели према броју пучанства«. ¹⁴⁾

За катехете се предлаже Земаљској влади да се њихови приходи утврде посебним уредбама. Тако се, на примјер, тражи да се »у школама што су у градовима гдје су смјештене окружне области даде катехетама барем 2.400 круна, а по котаревима барем 2.000 круна«. ¹⁵⁾ Другим катехетама одређивали би се приходи према броју сати, »ако имају потпун број сати 2.000 круна, ако половицу пола, ако трећину, трећину, дакле, про рата«. ¹⁶⁾ Предвиђа се да се у свим новим школама или одгојним заводима предвиди мјесто за вјероучитеље, јер »свугдје младеж треба да буде не само подучена и наображена, него и добро одгојена, а најбоље одгојно средство јесте религија«. ¹⁷⁾

Приједлогом Пројекта аутономије затражено је и отварање два посебна фонда, и то посебног фонда за дефициенте, а другог за болесне свећенике. »Ове фондове би требало устројити из земаљских средстава. У том смислу влада би сваке године издвојила коју хиљадицу за дефициентски фонд, а коју у фонд за онемогле и остарјеле свећенике«. ¹⁸⁾

Говорећи о изградњи цркава, жупских станова, економских зграда итд., у Пројекту се за сваку бискупију захтијевала одређена паушална свота из буџета Земаљске владе.

»Најмање би требало да се дотира мостарској бискупији 70.000 круна, бањалучкој 60.000 круна, Врхбосанској, која је већа од свих других заједно, 130.000 круна годишње. Кад се установи тузланска бискупија онда се може за њу од бискупије Врхбосанске одузети 40 000 круна, тако да за Врхбосанску остане 90.000 круна. За требињску бискупију ваљало би одузети од мостарске 10.000 круна и још јој придодати 10.000 круна«. ¹⁹⁾ фиксно се тражи у споменутом пројекту.

Приједлог Статута закључен је посебним поглављем у којем се третира подизање конфесионалних школа. Ту се тражи да и »католици у Босни и Херцеговини имају право подизати конфесионалне школе од најнижих до највиших«. ²⁰⁾

На овај документ, поднесен Земаљској влади Босне и Херцеговине, а преко ње и Заједничком министарству финансија, које је у крајњој инстанци било надлежно да га одобри или одбаци, одговорила је прво Земаљска влада, која је у форми анализе појединих одредби изразила своје ставове. Исто је касније учинило и Заједничко министарство финансија у Бечу.

14) Исто.

15) Исто.

16) Исто.

17) Исто.

18) Исто.

19) Исто.

20) Исто.

С обзиром да сви ови документи чине једну органску цјелину, покушаћемо и из посљедња два документа ексцерпирати основне ставове и мишљења кроз које ћемо најбоље видјети однос државне власти према католичкој цркви, односно, практична политичка рјешења, која је у својој текућој политици примјењивала аустроугарска управа на босанскохерцеговачком терену, овисно о тренутним приликама.

У извјештају Земаљске владе, упућеном Заједничком министарству финансија,²¹⁾ посебно је наглашено »да у овом програму не може бити употребљен израз »аутономија«, јер се о њој ту заправо и не ради, будући да би при том лаицима морало бити сачувано мјесто сарадње на вањској управи Цркве. Ради се, дакле, о изградњи црквено-хијерархијске организације, уз обилну дотацију црквених намјена, и то све из државних средстава.«²²⁾ Позивајући се на чињеницу да је Заједничко министарство финансија 25. фебруара 1907. године дало упуту Земаљској влади у Сарајеву да се она »изјасни о оним тачкама поднеска које одговарају стварним потребама и које уважају опће државно и финансијско становиште у опсегу могућности«,²³⁾ то она покушава освијетлити оне тачке надбискупског програма које се управо тичу датих упутстава.

Што се тиче обнове бискупије Требиње, Земаљска влада се позива на њезин извјештај од 6. новембра 1906, који даје сва потребна разјашњења о свим тачкама о том питању. У првом реду ради се, како то истиче Земаљска влада, »о повијесној предаји која подржава жељу да се опет оживи старо бискупско сједиште у Требињу«. Међутим, у овој ствари су избиле супротности између свјетовног клера бискупије Требиње и редовничког клера бискупије Мостар. Штотвише, у спор се умијешао и мостарски бискуп који припада фрањевачком реду, фра Пашкал Буцоњић. Анализирајући све околности у вези са овим питањем, Земаљска влада долази до закључка да »свјетовни клер бискупије Требиње са своје стране живо помаже сва настојања око успоставе бискупије, јер слабо дотирано душобрижничко свећенство ове бискупије очекује од именовања властитог бискупа дјелотворнију обрану властитих материјалних интереса.«²⁴⁾

21) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву. Пов. бр. 517/907. У овом фасциклу који носи наслов »Изградња католичке-хијерархијске организације у Босни и Херцеговини и уређење гркокатоличког душобрижништва, налази се и шира преписка са Заједничким министарством финансија и његови одговори Земаљској влади. То се води под бројевима 180/907 од 25. II 1907. Пр БиХ — затим 3334 од 16. III 1907 — допис Заједничком министарству финансија о истом предмету, затим бр. 1123/907 Пр. БиХ од 27. IX 1907, такођер допис Заједничког министарства финансија и друга документа.

22) Исто.

23) Исто.

24) Исто.

Према томе, не постоји права потреба успоставе самосталне бискупије Требиње, сматра Земаљска влада и то не само од стране цркве, него и са стране државних интереса. »О томе се живо водило рачуна од стране државе, кад је године 1890. искључена бискупија Требиње испод управе дубровачког бискупа. Према томе, нема никакве потребе да се мијења ово стање ради државних интереса.²⁵⁾

Додуше, у извјештају се признаје да је данашњи мостарски бискуп, већ у годинама високе старости, те осјећа управу бискупије Требиње као терет. »Ово би се могло тумачити, апстрахирајући од наведених повијесних разлога, тиме што монсињор Буцоњић за посао око управе бискупије Требиње не прима одговарајућу накнаду. Он то тим више осјећа неугодно, што у његовим рукама сједињене бискупије Мостар и Требиње броје заједно 105.000 вјерника. Дијецеза Бања Лука има само 64.000 душа. Оба бискупа примају од државе признату дотацију и то за Мостар-Требиње 12.000 круна и Бања Лука 10.000 круна, што не стоји ни у каквом омјеру према броју католичких вјерника«.²⁶⁾

Исто тако, што се тиче подизања нове римокатоличке бискупије у Д. Тузли, Земаљска влада сматра да и она не одговара стварним потребама духовне пастве и црквене администрације, него »врло вјероватно посве особним разлозима надбискупа Штадлера: да се даље изгради и учврсти римокатоличка хијерархија у овим земљама. Истина је, додуше, да би врхбосанска надбискупија, која по попису становништва из 1895. године броји укупно 168.763 душе, и која је с обзиром на територијално растезање као и на број вјерника највећа католичка бискупија у земљи, могла бити сведена на отприлике једнак број душа што га имају заједно бискупије Мостар и Требиње, када би се од ње одијелило око 58.000 душа које има католичко становништво округа Тузла. Врхбосанска надбискупија, и кад би се од ње одијелио округ Доња Тузла, остала би још увијек довољно велика с обзиром на своју површину као и број душа. У округу Доња Тузла католичко је становништво у већем броју заступано само у три котара, и то Доњој Тузли, Брчком и Градаццу, док у котарима Маглај и Кладањ ово домаће католичко становништво појављује се само спорадично. У кладањском крају само у околици Олова. У осталим котарима окружја Доње Тузле разасути католици су листом досељеници који — као на примјер скоро све чиновничке обитељи — су само привремено тамо настањени. Због свега тога, Земаљска влада је категорична у своме ставу: »Самостална римокатоличка бискупија у Д. Тузли не би имала правога разлога опстанка и била би од некатоличке јавности сматрана као у првом реду без сумње и политичка и пропагандистичка творевина. Указивање на четири бискупије српскоправославног становништва у земљи не вриједи зато што је српско православно становништво далеко бројније. Стога разлози за успоставу четврте католичке бискупије не вриједи«.²⁷⁾

25) Исто.

26) Исто.

27) Исто.

Када је ријеч о томе да се у Сарајеву постави помоћни бискуп, Земаљска влада сматра да се Штадлеров захтјев не темељи само на његовим личним разлозима. »У прилог овом надбискуповом тражењу говоре такођер стварни разлози јер — иако је тачно да подизање самосталне бискупије у Тузли према нашем горњем извођењу није потпуно оправдано — ипак просторна распрострањеност римокатоличког становништва у окружју Тузли као и њихов број довољно оправдава захтјев врхбосанског надбискупа да добије помоћног бискупа.« Овај захтјев надбискупа Штадлера у очима Земаљске владе потпуно је оправдан. То се може провести, сматрала је влада, било тако да је дан од четворице систематизираних каноника буде именован помоћним бискупом, или тако да се уз постојећа четири каноника уведе пети који би био надбискупу као помоћни бискуп. Надбискуп Штадлер тражи за њега годишње 4.000 круна више него што добивају поједини каноничи. »Ови нови трошкови не би били никако знатни па би према томе могла бити лако постигнута сугласност с надбискупом Штадлером.²⁸⁾

У погледу уређења грко-католичке цркве за коју надбискуп Штадлер предвиђа широко засновану организацију, Земаљска влада сматра да она прелази стварне потребе. Признаје да јој не стоје на располагању поуздани подаци о данашњем стању грко-католичког становништва у Босни и Херцеговини, јер је попис становништва из године 1895. на сваки начин застарио. Влада, у сваком случају, полази од чињенице да посебна грко-католичка бискупија сигурно није потребна, тим више што је (римска) курија повјерила надбискупу Штадлеру чување интереса грко-католичке цркве у окупираним земљама, па би за помагање и растерећење надбискупа требао бити постављен помоћни бискуп. »Такође нема никаква разлога«, истиче Земаљска влада, »за оснивање самостана базилијанаца у Сарајеву. Што се, пак, тиче оних седам грко-католичких жупа које тражи надбискуп Штадлер и које би имале бити уздржаване из државних средстава, не постоји потреба за такво уређење жупа, што би надбискуп желио да види. Индустријска мјеста Вареш, Хан Пијесак и Завидовићи — за која се надбискуп Штадлер залаже као посебну жупу — имају само селилачко радничко становништво грко-католичке вјероисповијести. Из свих ових разлога Земаљска влада је мишљења да сва тражења надбискупа Штадлера која се тичу грко-католичке духовне пастве требају бити искључена из разговора те да се ограниче на Одлуку од 16. марта 1907. Вама достављену и с њом спојени поднесак грко-католичког лавовског бискупа Szeptycki-oga.«²⁹⁾

Земаљска се влада изјаснила да је стварно потребно да се уреде жупски приходи и на тај начин предусретне збрка која већ у том погледу постоји. У фрањевачким жупама, наиме, подавање вјерника уређено је према старим обичајима и одвијало се без икаква отпора. Напротив, у новооснованим жупама свјетовног клера, обавезна давања становништва нису уопће нормирана те је, стога, често долазило до притужби било од стране жупника, било од стране жупља-

28) Исто.

29) Исто.

на. Захтјеви надбискупа Штадлера, барем у оној форми у којој су предложени, сматра Земаљска влада, не би били у стању успоставити коначни ред у овим приликама. Штадлер тражи да се за осигурање средстава за уређење жупских подавања не само задржи досадашњи бир, него и уведе његово прикупљање путем државних органа, те да се одобри прирез од 10⁰/₀ за култне сврхе код католика. Тај би се прирез дијелио између бискупија према броју вјерника. Прва потешкоћа против ових Штадлерових приједлога, како то мисли Влада, било би одвише тешко пореско оптерећење римокатоличког становништва за култне сврхе. Она, надаље, примјећује да се у српско-православној аутономији тражи 10⁰/₀ за култни прирез и то не само у црквене, него и у школске сврхе, при чему се истовремено укида досадашњи бир. Надбискуп Штадлер, међутим, тражи обоје у исти час: и 10⁰/₀ за култни прирез и дотадашња жупска давања у старом опсегу. »Не улазећи већ сада у само питање, можемо утврдити да ови захтјеви надилазе могућности римокатоличког становништва. Тиме би се вјероватно доводила у опасност њихова господарска снага и дораслост за плаћање пореза. Било би најприкладније кад би се римокатолички епископат могао склонити на прихватање 10⁰/₀ култног приреза и докидање досад постојећег бира, уколико је то могуће провести и на жупама које припадају фрањевцима. Тако би се створило аналогно стање с одредбама српскоправославног статута о аутономији.«³⁰⁾

Захтјев за систематизацијом посебних мјеста за вјероучитеље на свим државним школама, постављен од надбискупа Штадлера. Влада је сматрала да је потпуно неизводив како из финансијских, тако и паритетних разлога. »Католичком клеру не смије у овом погледу бити ништа више признато него што је то учињено у српскоправославној аутономији, с обзиром на награђивање вјероучитеља. Познато је да постоји настојање у српскоправославној аутономији да паушални износ за награђивање вјероучитеља не буде признат као непромјењив, него, напротив, да се тежи за његовим повишењем у истој мјери како буде расла потреба за новим вјероучитељским мјестима на опћим основним школама. Садашња свота за трошак католичког вјеронаука, према појединачном прелиминару, за 1907. годину износи 54.790 круна. Римокатолички епископат морао би се, дакле, задовољити с паушалном сумом у истоме износу и то за сва времена, или би у противном случају то исто морало бити признато и српскоправославним тражењима. Из истих разлога паритета не можемо пристати на жеље надбискупа Штадлера да се вјероучитељска мјеста систематизирају такођер за окружна и котарска мјеста, па чак и за опће основне школе на селу, како је то учињено посве изнимно за Сарајево.«³¹⁾

Оснивање посебног фонда за дефицијенте свећенике и другог фонда за болесне свећенике државна управа је сматрала да може извршити само на тај начин како је то учинила с пензионим фондом за удовице и сирочад српскоправославних свећеника. »Никаква по-

30) Исто.

31) Исто.

моћ која иде преко тога или још више, што монсињор Штадлер тражи, да се установе оба прије споменута фонда искључиво из државних средстава — не може из разлога паритета бити ни на који начин призната.³²⁾

Земаљска влада стоји на становишту да на исти начин држава може помоћи градњу католичких вјерских зграда на који је то уређено у српскоправославној аутономији. »То значи да се аликувтни дио буџетне ставке погл. III, насл. 5 изванредног доприноса ставка 1 »Субвенције за култне сврхе« у размјеру према броју римокатоличког становништва дозначи позваним црквеним факторима на самосталну употребу. При томе морају доћи у обзир, осим дијецезанских бискупа, такођер и оба фрањевачка провинцијала. Тражења надбискупа Штадлера која далеко иду преко ових граница не могу бити испуњена из разлога паритета.³³⁾ У погледу отварања конфесионалних школа, Земаљска влада сматра да нису потребни никакви нови споразуми, пошто на овом пољу римокатоличка црква ужива данас исту слободу каква је призната српскоправославној цркви и осталим вјерским заједницама.

С обзиром да се је надбискуп Штадлер у своме писменом поднеску Земаљској влади позвао на то да му је заједнички министар финансија обећао аутономију католичке цркве у Босни и Херцеговини, то је министар Буријан осјетио потребу да лично одговори на његове захтјеве на слиједећи начин: »На темељу поднеска надбискупа Штадлера од 20. јануара 1907. и у том извјештају садржаних навода стављам Земаљској влади на знање: — Пошто обнова требињске бискупије у Д. Тузли не одговара стварним потребама духовне пастве и црквене организације, тако не постоји за Земаљску владу никакав разлог да се заложи за остварење жеље надбискупа Штадлера. С обзиром на просторно расезање и број католичког становништва у околју Доња Тузла као и с обзиром на планирано уређење гркокатоличке духовне пастве произлази да је стварно пожељно постављање помоћног бискупа на помоћ садашњем надбискупу врхбосанском у његовим бискупским пословима. Стога сам склон изаћи у сусрет жељи Штадлера на тај начин да се уз четворицу систематизираних каноника постави помоћни бискуп с годишњим примањима од 6.000 до 8.000 круна. У вези с тим нека се наслов договори с Штадлером и затим у том предмету постави захтјев нама. Што се тиче замишљене организације гркокатоличке духовне пастве с посебном бискупијом у Сарајеву и седам грко-католичких жупа — што предлаже др Штадлер — не може бити узето у разматрање, јер таква организација далеко прелази стварне потребе и била би повезана с великим буџетским жртвама. Напротив, ја сам споразуман да се ближе приступи приједлозима садржаним у поднеску гркокатоличке духовне пастве

32) Исто.

33) Исто.

у Босни и Херцеговини у смислу тог поднеска. Овим се позива наслов да нам достави детаљирани приједлог уваживши код тога потребу игледљивости, дакако након споразума са Штадлером, у том питању. Примјећујем да је према нашем становишту ирелевантно да ли ће те гркокатоличке жупе у питању бити подложне крижевачкој или лавовској бискупији. Уређење примања жупника према жељи надбискупа Штадлера, али уз сачување »бира« по култном прирезу од 10% не може се уопће прихватити без судјеловања лаика. Бит ће ствар која искључиво спада на католички епископат да се у овом правцу споразумије с лаичким елементом и након тога да достави влади поднесе приједлоге. У погледу од Ад 9—12 ових тачака поднеска ја се потпуно слажем с вашим изводима. На програм постављен од др Штадлера примјећује Наслов потпуно правилно да главне ознаке култне аутономије ту уопће нема, а то је судјеловање лаика у црквеној управи. Према томе, предложени поднесак само је низ посебних жеља споменутог надбискупа и као такав се има схватити и рјешавати. Ако би надбискуп Штадлер убудуће хтио чинити приједлоге гледе стварања аутономних институција по узору на српскоправославну црквено-школску аутономију то се, разумљиво, на преговоре о тому имају припустити представници католичког лаичког елемента; њихов би избор имао пружити јамство да су они доиста људи повјерења католичког становништва (ове) земље.

Према томе, позивам Наслов да у смислу горњих упута ступи на најподеснији начин у везу с надбискупом Штадлером и према мјери постигнутог споразума нама достави посебне приједлоге.³⁴⁾

Према томе, министар Буријан акцептирао је основне захтјеве Земаљске Владе у погледу тражења надбискупа Штадлера.

Даљи напори редовите католичке хијерархије у Босни и Херцеговини на успостави аутономних облика у католичкој вјерској заједници били су у наредном периоду успорени. Томе је било више разлога, али свакако главни је био анексија Босне и Херцеговине. Врхбосански ординаријат, наиме, желио је по сваку цијену да у новонасталим приликама осигура за себе искључиво политичко репрезентирање католичког становништва. Но, у том погледу је управо била у највећем јеку борба са грађанским политичким елементима, који су окупљајући око себе либералне снаге босанскохерцеговачких католика, уз обилату подршку фрањеваца, основали посебну политичку странку — »Хрватску народну заједницу«. Католичка хијерархија имала је уз то и озбиљне неспоразуме са редовничким (фрањевачким) клером, који је, с обзиром на традицију у земљи, имао у народу ве-

34) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, Пов. БиХ бр. 1123/907. (Одговор Заједничког министарства финансија на допис Земаљске владе из Сарајева бр. 517/907 о изградњи католичке вјерозаконске организације и уређење грко-католичке духовне пастве, односно на пројекат о »уређењу аутономних односа у католичкој цркви у Босни и Херцеговини«, како га је звао његов аутор надбискуп Штадлер).

лики престиж. То је Врхбосанском ординаријату и његовом метрополиту задавало велике бриге. Поред свега тога, остајала је и даље основна чињеница да црквена управа, с обзиром на своје хијерархијско устројство, није била вољна ни у ком облику дозволити парламентарно учешће лаичког елемента у управи цркве, а што су органи власти постављали као увјет. Све су, наиме, признате конфесије у Босни и Херцеговини, осим католичке, имале корпоративни карактер. Канонско се право католичке цркве, напротив, опире таквом уређењу, оно не предвиђа самосталне мање црквене организације које би биле неовисне од управе цркве. Папа је, по том праву, врховна глава цркве и врховни субјект и репрезентант црквене власти и цјелокупне црквене имовине.

Зато су се остале признате конфесије у Босни и Херцеговини својом структуром разликовале од католичке цркве. У исламској, српскоправославној, евангелистичкој и јеврејско-сефардској вјерској заједници постоје, напротив, неовисне корпорације и јуридикчке особе у облику богоштовних опћина, џемата, црквено-школских опћина и слично. Статути тих заједница одају аутономни карактер. Сне могу неовисно и самостално, без ингеренције вишег форума, стицати и отуђивати свој иметак, постављати органе за вођење материјалног пословања, које је препуштено њиховом дјелокругу неовисно од неке више црквене власти.

Тражењем надбискупа Штадлера, католичка црква у Босни и Херцеговини нашла се у деликатном положају. Уколико је она заиста жељела да јој буде одобрен аутономни статус по узору на српскоправославну и исламску вјерску заједницу, она се морала на одређени начин преструктурирати противно канонском праву. Она би лаичким особама омогућила утјецај, уз извјесну самоуправу у црквено-школским и другим пословима, што је за католичку цркву организациони новум. Сарајевски надбискуп и Врхбосански ординаријат су због тога морали мијењати борбену тактику. Они су због тога пошли у акцију за конгруу,³⁵⁾ којом се требало изборити законско регулирање материјалног осигурања католичких свећеника. Статут аутономије требало је растеретити једног деликатног питања да се лаичком елементу не допусти никакав удио у црквеној управи. Друга акција вођена је у правцу економско-финансијског снажења врхбосанске надбискупције, која је изградњом властите материјалне базе морала остати искључиво у рукама црквене хијерархије, дакле, врхбосанског каптала и његовог надбискупа. Под овим активностима подразумијевала се изградња цркава и широка мрежа одгојних школских завода.

Акција око Статута за аутономију само је за кратко вријеме пала у затишје. Будући да је Статут вакуфско-меарифске аутономије

35) *Kongrua* је латински израз, боље речено скраћеница од *«congrua sustentatio»*, што значи долично уздржавање, односно, хонорар или плаћа бушобрижника. Надаље, када говоримо о *kongruu* сусрешћемо се и са изразом *fasia*, под којим се подразумијева да жупници «прокажу» од бира, од земље и од «столе». Овај израз удомаћио се за споменуте појмове, но, и он долази од латинске ријечи *«fassio»*, што заправо и значи проказивање.

код муслимана ступио на снагу 1. маја 1909. године, био је то нови сигнал и за католичку црквену хијерархију. Не чекајући даље, она је на брзу руку предложила нови Статут за аутономију католичке цркве. Свака је конфесија у Босни и Херцеговини, наиме, настојала да пошто-пото сачува свој углед и престиж, не само код властитог народа, већ и на међународној политичкој и културној позорници. Свака је због тога грчевито држала наслеђене положаје из прошлости, а истодобно љубоморно пазила да не би у чему била прикраћена или запостављена у односу на друге. Тако је и католичка хијерархија тежила ка изналажењу могућности да последи православне и муслиманске вјерске заједнице дође до сличног законско-правног статуса, без обзира што је њено устројство било другачије, више неовисно о лаикату и властима.

Тако је 18. октобра 1909. године, надбискуп Штадлер предао Земаљској влади у Сарајеву нови Приједлог Статута католичке аутономије³⁶⁾ у Босни и Херцеговини, са тридесет параграфа. Земаљска влада овога пута није учинила никакве интервенције на тексту Статута, него га је уз попутно писмо отпремила Заједничком министарству финансија у Беч, с напоменом да се становиште Владе према аутономији католика није ни у чему промијенило у односу на раније стање.

Почетком 1910. године, сарајевски надбискуп је отпутовао у Беч³⁷⁾ с намјером да у директном контакту са одговорним факторима Монархије поспијеши убрзавање одлуке. О исходу тих настојања говори опширно писмо Заједничког министра финансија барона Иштвана Буријана, који је он 10. фебруара 1910. године упутио Земаљској влади у Сарајево:

»Његова екселенција др Штадлер је 28. прошлог мјесеца разговарао са мном и прије свега изнио жељу да и католици у Босни и Херцеговини исто као и српскоправославни и муслимани добију културну аутономију«.³⁸⁾ Буријан у свом писму даље истиче, да му је Штадлер као основни разлог за успоставу аутономије навео »да и католицима у Босни и Херцеговини досад призната права и дужности у унутрашњој повезаности буду одређена и зајамчена, како би се католичкој цркви у овим земљама осигурао несметан развој и обилна заштита, како је то већ учињено српскоправославној и муслиманској вјерској заједници«.³⁹⁾

Министар Буријан је, међутим, овако формулирао свој одговор на овај Штадлеров захтјев:

»Надбискупу сам зајамчио да у том правцу смије рачунати на посебну помоћ Земаљске владе, те сам нагласио да ће католицима кроз замишљену аутономију бити признате исте слободе и помоћ, како је то признато православним и муслиманима у њиховим статутима о аутономији. Лаичком елементу мора, такође, бити призната извјесна ингеренција у конфесионалним пословима. Статут мора бити донесен

36) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, Пр. БиХ бр. 726/199.

37) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, Пр. БиХ бр. 95/910.

38) Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву бр. 339 — од 20. II 1910. године.

39) Исто.

на тај начин да буде недвојбено јасан, да је с њим сагласан и остали католички епископат, као и редовничко и свјетовно свећенство, те већина надлежних лаика«.40)

На ту изјаву је надбискуп Штадлер предочио Буријану верзију Статута католичке аутономије преведену на њемачки језик. »Нисам надбискупа хтио оставити у неизвјесности«, каже Буријан, »него сам га обавијестио да смо ми тај статут већ темељито проанализирали и дошли до закључка да тај статут ни по форми ни по садржају није прикладан за стварне преговоре, зато што ту мањкају основне значајке конфесионалне аутономије као што су судјеловање лаика у управи и надзору вјерозаконских установа, школа и фондова. С друге стране што су у статут унесене одредбе које се косе с постојећим нормама. Статут је, поред тога, оптерећен одредбама које су преузете из чистог канонског дјелокруга, па су према томе у аутономном статуту непотребне«.41) »Отворено сам рекао др Штадлеру«, наставља министар Буријан, »да овај нацрт иначе показује бројне шупљине, нејасноће, те формалне и правне недостатке да би и након темељите прераде једва могао бити подесна подлога за даљње расправљање«.42)

Буријан је надбискупу Штадлеру дао »и званичне правне и пријатељске упуте и савјете« како да направи одговарајући статут католичке аутономије, који би био прихватљив. У том смислу, он је сугерирао, да статут направи група правно образованих особа, која би при изради новог нацрта статута морала уважити и мишљења изнесена у досадашњим разговорима о аутономији. Радна група на изради статута би, надаље, морала имати пред очима и одредбе статута српскоправославне и муслиманске аутономије, уколико се њихови принципи дају примијенити на католичку заједницу«. Савјетовао му је још да би требало саставити комисију од свећеника и лаика која би расправила и редиговала тај текст. »Истом, кад се ово догоди и на аутентичан начин стави на папир, тако да мјеродавни фактори домаћег дијецезанског и редовничког клера, као и зато изабрани заступници католичког становништва и интелигенције у читавој земљи изјаве се споразумним са нацртом статута, влада ће поближе размотрити тај нацрт и ући у појединачну расправу те утврдити нацрт статута о аутономији«.43)

Послије ових отворених »пријатељских и званичних« напуताка и савјета, Штадлеру је постало јасно да не може изборити овакав Аутономни статут католичке цркве у Босни и Херцеговини, како га је он замислио, будући да он неку другу верзију није прихватао, па је напор за успоставом аутономије пропао.

(У прилогу Приједлог Статута католичке аутономије)

40) Исто.

41) Исто.

42) Исто.

43) Исто.

ПРИЈЕДНОГ СТАТУТА КАТОЛИЧКЕ АУТОНОМИЈЕ У БОСНИ И
ХЕРЦЕГОВИНИ СА ПРИМЈЕДБАМА НА ПОЈЕДИНЕ ЧЛАНОВЕ
ЗАЈЕДНИЧКОГ МИНИСТАРСТВА ФИНАНСИЈА У БЕЧУ

Члан 1.

Римо и гркокатоличка вјера у цијелој Босни и Херцеговини и у свим појединим подручјима ових земаља има право на нестијешњени опстанак и развитак у смислу начела и повластица које је по Божјем праву и одлукама Свете римске Цркве припадају.

Овај и слиједећи чланци замишљени су, како мисли др Штадлер, као одредбе за обрану у случају да Срби и муслимани дођу на кормило, а католици да не буду потлачени у слободном вршењу своје вјере.

Пошто и муслимански аутономни статут у свом уводу садржи сличне деклараторне наводе, могао би овај члан у својој коначној преинаци послужити као увод за католички аутономни статут.

Члан 2.

Пошто римски бискуп, Свети Отац, влада читавом Католичком Црквом на свијету, то он има зајамчену слободу непосредног, опћења с бискупима, клером и католичким народом у свим духовним и црквеним пословима. У том погледу није никојој другој власти подређен.

Према важећим конвенцијама и аутономним статутима допуштено је православним (чл. II) и муслиманима (§ 142) да подржавају духовне односе са Цариградом; зато не би било у начелу ништа против горњег члана.

Чл. 3.

Надбискуп и бискупи имају по својој пастирској дужности право да слободно и непосредно опће са свећенством и народом те да издају несметано своје упуте и налоге у црквеним пословима.

Немамо примједбе све до задњег пасуса који би требао бити допуњен слиједећим додатком: »Уколико они нису у противности с постојећим земаљским законима« (усп. Српски статут, увод у чл. XII и Муслимански статут § 36).

Чл. 4.

Надбискупу и бискупима бит ће све слодано што им спада по светим канонским прописима и по данашњем од Св. Столице потврђеном дисциплинарном праву. На посебан начин њима је слободно:

а) по својој вољи могу они намјештати жупнике, капелане и вјероучитеље, како им се они чине прикладни за дотичну црквену службу;

- б) они могу примати у клер и у смислу канонских прописа редити за свећенике оне које сматрају достојним за ту службу и одбијати друге за које вјерују да су неприкладни за духовни staleж;
- ц) оснивати нове жупе, дијелити их и спајати;
- д) прописивати јавне молитве и друге побожне чине уколико то тражи добро Цркве или државе; одржавати ходочашћа, опходе, процесије и друге свете црквене функције, дакако по канонским прописима;
- е) одржавати покрајинске и дијецезанске синоде према канонским прописима и проглашавати њихове акте;
- ф) оснивати и уздржавати цркве и друге култне, наставне и хуманитарне институције;
- г) католичка младеж има бити одгајана у католичком духу;
- х) што је год више могуће, треба познавање католичке вјере у католичком народу ширити и учвршћивати.

Уопће прихватљиво јер се сличне одредбе налазе у српском и муслиманском аутономном статуту. На посебан начин тачке ф, г и х су дословно узете из муслиманског статута (§ 5).

На тачку а) треба примијетити да се вјероучитељи на конфесионалним школама слободно постављају; за такве учитеље на државним школама по српском и муслиманском статуту потребна је потврда земаљске владе. Овдје би требало нешто рећи и о попуњавању патријархатских жупа.

Чл. 5.

Надбискуп и бискупи имају право подизати професионалне тј. католичке школе и то од пучких до највиших училишта као што су учитељске школе, гимназије, реалке, академије и свеучилишта.

У ту сврху земаљска ће влада надбискупу и бискупима аликвотни дио буџетске дотације »Субвенције за вјерозаконске сврхе« дозначавати, који одговара броју католичког становништва. Од овога износа 70% за градњу црквених објеката и 30% за градњу школа. Наведени износ дијели се међу бискупије према броју душа.

Поука и одгој све католичке младежи на јавним и приватним школама има одговарати учењу католичке вјере; на бискупе спада у границама њихових пастирских дужности водити и ревно надзирати вјерски одгој младежи у свим јавним и приватним школама да при настави којег било предмета не буде ништа што се противи католичкој науци и моралу.

1. одсјек

Према српском статуту (§ 171, т. 7) и муслиманском статуту (§ 152) тражи се за то допуштење земаљске владе. Упадно је да овдје то право спада само бискупима а не и другим особама да поди-

жу конфесионалне школе — набрајање на крају имало би се прецртати.

2. одсјек

Одговара српском (члан XIII т. 1) и муслиманском статуту (§ 8). Изгледа непрактично да се фиксира квота за употребу, али с државног становишта немамо ништа приговорити.

3. одсјек

Ово се може прихватити јер је надбискуп изјавио да под јавним школама мисли конфесионалне. Ипак би ово требало јасније изразити.

Чл. 6.

Нитко не може бити катехета или вјероучитељ на јавним или приватним школама а да није добио мисије и потврде у ту сврху од својег дијецезанског бискупа; на њега спада такођер да то овлаштење може и повући уколико то сматра сходним. Без приговора.

Чл. 7.

На гимназијама и свим тзв. средњим школама одређеним за католичку младеж смију бити постављани за професоре и учитеље само католици. Сва настава има ићи за тим да усади у срца начела хришћанског живота; она мора одговарати нарави предмета који се износе. Бискупи имају сложено одредити који учбеници за вјеронаук смију бити употребљавани.

Прва реченица одговара § 30 муслиманског вјерозаконског статута. Средња реченица је нејасна. Задња реченица се сама по себи разумије.

Чл. 8.

Бискуп дотичне дијецезе, саслушавши своје канонике или конзулторе, именује наставнике или професоре свих католичких школа на темељу поднеска дотичног града или општине и то по распису натјечаја. Поднесак је приједлог о тројици кандидата од којих један има бити изабран. Ако читав приједлог буде одбачен, мора бити расписан нови натјечај. Бискуп предлаже земаљској влади једног од најбољих учитеља или професора за надзорника разним школама. За такве школске надзорнике могу бити именовани такођер декани или жупници уколико су се прије бавили као вјероучитељи или професори школским питањима те имају за то потребну способност. Такових надзорника може бити шест, и то у Сарајеву, Мостару, Бањој Луци, Травнику, Тузли и Бихаћу. Премања школских надзорника одређује и покрива земаљска влада.

За органисту (на оргуљама) има бити постављена праведна и побожна особа.

Слободно намјештање наставног особља и надзорника на вјерским школама осигурано је и муслиманима по њиховом статуту. Гор-

ње одредбе требало би ипак надопунити према задњим договорима с православнима, у томе смислу да влада има бити обавијештена на подесан начин о тим именованима наставника.

Надаље, и католички аутономни статут морао би одредити да поучавање свјетовних предмета на конфесионалним школама има бити према наставном плану који је прописала влада те бити вршено по квалифицираним наставницима (Српски статут § 210, т. 2 и Муслимански статут § 153). Исто тако је земаљска влада надлежна за надзор поучавања свјетовних предмета на конфесионалним школама. На њима не могу бити употребљени уџбеници који су забрањени од земаљске владе (За ове одредбе препоручује се посебно формулација § 153 муслиманског статута). На крају треба примијетити да конфесионални школски надзорници код католика а исто тако и код православних не могу бити плаћени из државних средстава.

Чл. 9.

Надбискуп и бискупи извршиват ће своју службу слободно да осуде оне књиге које су погубне и вријеђају вјеру, морал и националну част и могу скратити њихово читање припадницима своје вјере. Такођер ће земаљска влада са своје стране све учинити да такове књиге не буду ширене у Босни и Херцеговини.

Ниједан од других аутономних статута нема таквих одредаба. Прва реченица овог члана спада на нутарњу компетенцију конфесионалних власти и требали би је елиминирати из самог статута. Такођер и завршетак, јер земаљској влади не могу бити наметнути такви прописи.

Чл. 10.

Пошто сви црквени послови тј. све што се тиче вјере, сакрамената, службе Божје и осталих црквених функција као и права и дужности које су повезане са светом службом, искључиво спадају у надлежност свете Цркве, зато судску власт на њима врше духовни суци који и у брачним споровима имају изрицати одлуке по светим канонским прописима Тридентинског концила. Цивилним суцима остављају се само учинци и посљедице у брачним споровима. О зарукама исто тако суди Црква у смислу Тридентиског концила и апостолских була »*Auctoritas fidei*« и »Таметски«, на име о томе да ли постоје и какав имају учинак на женидбене запреке.

Могло би се примити у одговарајућој стилистичкој и јуридикчкој форми, јер је такођер код Срба суђење у брачним споровима препуштено духовним судовима, дакако с ограничењима садржаним у § 1 Закона о цивилним процесима из год. 1884: »Уколико се ту не ради о питањима имовинског права«, што мора бити препуштено у надлежност редовитог суца.

Додуше, код муслимана одлучује шеријатски судија такођер и у питањима имовинског права, али то је посве други случај јер су шеријатски суци државни службеници.

Чл. 11.

Бискупи имају право недостојне свећенике ударити казнама према светим канонским прописима те их интернирати у самостане, сјеменишта или за то одређене куће. Међутим, и остали вјерници могу бити кажњени од црквених власти ако крше црквене законе и канонске прописе.

Ово не спада на статут него на нутарњу надлежност Цркве. Са становишта државе ове казне нису правно ваљане и за њихову provedбу неће бити пружен *brachium saeculare*.

Чл. 12.

Свећеници који су криви ради кривичног дјела спадају под судбену власт редовитих судаца према законима који су на снази у Босни и Херцеговини; ипак је дотични судија дужан саопћити бискупу о каквој се оптужби ради те му иза изрицања осуде дати акте на увид. Ако би свећеник био осуђен на смрт или на дугогодишњи затвор, дотични ће суд путем земаљске владе предметне акте или изванак из њих доставити духовној власти, да би такви свећеници били ударени и духовном казном. Ако неки свећеник буде осуђен ради преступа, може издржавати своју казну у неком самостану или духовном дому користећи привилегиј *«custodia honesta»*. Уколико се ради о преступима или злочинима бискупа, кажњавање се препушта папи или цару.

Ово у првому дијелу било би прихватљиво само након темељите прераде. Чини нам се да је посве неприхватљива одредба да осуђени свећеници ради свјетовног прекршаја одлеже своју казну у неком самостану. Овдје као и у прекршајима бискупа у свјетовним стварима мора бити остављена слободна рука свјетовним судовима. Остали аутономни статуту не садржавају ништа слична.

Чл. 13.

Да вјера и Црква Божја, краља краљева и господара господара, могне Богу исказивати достојну част, неће Висока Влада допустити да се Католичка Црква и њезина вјера, литургија и њезине одредбе понизује ријечју, дјелом или писањем, или да бискупи и свећеници буду ометани у вршењу своје дужности и настојања да остану нетакнуте наука вјере и морала као и црквена дисциплина. Влада ће ићи на руку бискупима да казне које би они изrekli против недостојних свећеника буду стварно и проведене. Истодобно влада ће настојати да се свећеницима исказује долично поштовање и неће допустити да се што догоди што би их излагало презиру или срамоћењу; што више, она ће све тако уредити да бискупима и свећеницима буде исказивано поштовање које спада њихову сталежу.

Ово не би спадало овамо те је сувишно, јер у босанскохерцеговачком казненом праву § 197—199 и 332—336 садрже потребне мјере у погледу свих признатих вјерских заједница.

Чл. 14.

Влада ће довољно дотирати Централно сјемениште као и Дјечачко сјемениште у Травнику те Богословију у Сарајеву тако да на њезин рачун у сваком разреду гимназије у Травнику 12 а у Богословном сјеменишту у Сарајеву најмање 10 клерика могу бити уздржавани.

На Надбискупску гимназију у Травнику односно на уздржавање с њом повезаног Дјечачког сјеменишта издават ће се из државних средстава годишње круна 79.740, а за Централно богословно сјемениште у Сарајеву 36.760 круна. Овај прорачун трошкова почива на уговору с Надбискупским ординаријатом из 1894 године и омогућује стварно да се у Травнику 12 и у Сарајеву 6 питомаца по сваком разреду могу уздржавати. У принципу нема приговора овом чланку јер и у другим вјерозаконским статутима спомиње се барем индиректно да за уздржавање богословије у Рељеву, односно Шеријатске судске школе влада сноси трошкове.

Чл. 15.

На темељу овлаштења примљеног од св. Столице предлаже или именује његово ц и к апостолско величанство надбискупа на приједлог врхбосанског каптола а остале бискупе на приједлог надбискупа и других бискупа.

Поступак именовања католичких бискупа у Босни и Херцеговини уређен је конвенцијом са Св. Столицом из год 1881. (на Зл 553 пр БиХ из 1881) и према тому није потребно да се то уноси у статут. Исто тако као што се ово није унијело у српскоправославни вјерозаконски статут гдје се у чл. II само опћенито спомиње конвенција с екуменским патријархом из год. 1880.

Преиначење норми гледе именовања католичких бискупа може услједити само путем новог споразума са Св. Столицом а не путем вјерозаконског статута. Горњи члан садржи такву промјену досадашњег (аустријског) поступка именовања утолико што се гдје о приједлогу столног каптола, односно других бискупа, док се у аустријским нормама само говори да његово величанство именује бискупе, »не без претходног савјета бискупа, особито из дотичне црквене покрајине«.

Чл. 16.

Надбискуп и бискупи именовани од његовог апостолског величанства имају положити пред његовим величанством прије наступа службе слиједећу заклетву:

»Заклињем се и обећајем на свето еванђеље, како се достоји бискупа, послушност и вјерност његовом царскокраљевскоапостолском величанству као и његовим законитим насљедницима. Исто тако заклињем се и обећајем да нећу ни с ким опћити нити присуствовати некој скупштини, што би могло шкодити јавном реду нити ћу бити чланом сумњивих друштава унутар граница Аустро-Угарске Монархије или изван њих; и ако бих до-

знао да пријети јавна погибао нећу ништа пропустити да је отклоним».

Ово не спада на статут већ је ствар која спада на постојећи церемонијал.

Чл. 17.

Надбискуп, бискупи и сви свећеници могу располагати својим иметком с обзиром на смрт према канонским прописима, па ће њихове одредбе иза њихове смрти према њиховом тестаменту бити тачно проведене. Ако нетко умре без опоруке, онда се читав иметак дијели на три дијела. Прва трећина припада цркви коју је дотични служио; друга трећина обитељи покојника, а трећа трећина има бити подијељена сиромасима дотичне жупе или града у којем је дотични умро. Одијела и понтификални предмети као и црквени орнат бискупа остаје у ризници дијецезе и предају се његову насљеднику. То исто вриједи и за бискупску библиотеку.

Посве је у питању да ли аутономним статутом може услиједити нормирање питања о насљедству уколико се тичу свећенства. Уређење ових односа односно изузимања од опћег интестатског насљедног права придржано је обично државном законодавцу. Статут о аутономији није државни закон него црквени устав потврђен од суверена. Преузимање горњих одредби у статут не може се означити као искључено, јер нпр. грчкоисточни аутономни статут у Аустрији, који је додуше предпарламентарни, садржи сличне одредбе. На сваки начин треба ово питање још бити поближе простудирано, посебно зато да ли има у статуту црквене аутономије ерделске (трансилванске) католичке Цркве.

Чл. 18.

Највише достојанство у каптолу, како при надбискупу тако при суфраганима, подјељује св. Отац. Остале канонике именује, међутим, на приједлог бискупа његово ц. и к. величанство осим оних каноника чија је мјеста утемељио сам бискуп или нетко други; њих именује надлежни бискуп. За канонике се требају постављати мужеви узорни који уживају повјерење Цркве. Препоручљиво је да се претходно распише конкурс при попуњавању појединог каноничког мјеста.

Горњи члан стоји у дјеломичној противности с Уговором између Аустријске владе и Св. Столице из год. 1881, гдје је речено да његово ц. и к. апостолско величанство има право именовати канонике, осим првога међу њима којег именује папа између препоручених од Његова Величанства (X. а. З. 558 Пр БиХ из год. 1881).

Чл. 19.

За попуњавање жупа мора се расписати конкурс и при томе се имају обдржавати прописи тридентинског сабора; што се тиче издржавања жупника, треба одредити конгруу према прописи-

ма изнесеним у прилогу. Фонд за издржавање жупника и капелана у Босни и Херцеговини састоји се:

- а) од пореза на босанскохерцеговачке католике у износу од 10%;
- б) од новца који је досада додјељиван као потпора за уздржавање различитих жупника;
- ц) од новца који се даје жупницима за катехизирање у школама.

Земаљска је влада израдила посебни извјештај о питању конгреуе. Одредбе у вези с тиме не требају сачињавати саставни дио Статута. У вези с тим требао би се и закључак овог члана у смислу аналогних одредаба православног и муслиманског статута прерадити, јер је у садашњем облику неприхватљив.

Чл. 20.

Допринос за католичке црквене зграде, који одговара као аликвотни дио буџета »Субвенције за култне сврхе« броју душа католичког становништва, предаје се надлежним управитељима цркава за самосталну употребу.

Стоји у вези с одсјеком 2 чл. III те се према ономе има прерадити.

Чл. 21.

За стални фонд неспособних и остарјелих (дефицијентних) као и болесних свећеника земаљска влада даје из државних средстава годишњу потпору од 10.000 круна — за врхбосанску надбискупију; 5.000 круна за бањалучку; 5.000 круна за мостарску и 2.000 круна за требињску бискупију.

Овдје надбискуп има на уму да се на темељу § 15 у Статуту о пензији из год. 1898. додјељује удовицама и сирочади који остају иза српскоправославних свећеника осигуравајући фонд из државних средстава, али само у трајању од 24 године, годишња помоћ од 10.000 круна. Уосталом, питање је да ли постоји аналогија између тога фонда за удовице и сирочад и католичког фонда за дефицијентне, јер не постоји православно фонд за дефицијентне. Кад би тако и било, то претпоставља одредбу да се дијељење такве помоћи из државних средстава као католичког фонда за дефицијентне контролира од стране државе.

То питање, уосталом, не би улазило у статут него би се одвојено рјешавало.

Чл. 22.

Све одредбе садржане у члановима 20, 21. и 22. приједје такођер за гркокатоличке жупнике па се и они требају прибројити фонду наведеном у чл. 22.

Нема примједбе.

Чл. 23.

Жупници имају право управљати временитим добрима повезаним са жупом тек након што су инсталирани; ипак им се то право може и прије додијелити из оправданих разлога.

Никаква замјерка.

Чл. 24.

Надбискуп и бискупи могу у својим бискупијама уводити различите мушке и женске редове, али ипак само у споразуму с владом.

Редовничка браћа која су према својим статутима подложна генералима редова у Риму при Св. Столици бивају вођена од њих а да при том не буде окрњен ауторитет бискупа према канонским прописима и пименце према прописима Тридентинског сабора. Ови заступници реда могу слободно комуницирати са својим подложницима те их посјеђивати. Редовничка браћа могу такођер несметано вршити правила свога реда или конгрегације те примати новаке и браћу. Исто вриједи аналогно у вези с редовницама.

Ништа за примједбу.

Чл. 25.

Католичка Црква и њезини органи имају право продавати, куповати и посједовати куће и земљиште у цијелој Босни и Херцеговини без икаквог посебног одобрења владе. Католичка Црква и њезини органи као и различите установе могу прихваћати легате од свакога као што сватко може, био католик или не католик, у прилог Цркви сачињавати ваљане опорукe и легате те их остављати иза себе. Свака физичка и правна особа има право оснивати фондове за оснивање и одржавање цркава те других религијских, просвјетних и хуманитарних потхвата различитих врста.

За остављене дарове и легате који потјечу из Босне и Херцеговине као и од особа које у овим земљама посједују некретнине, није потребно допуштење земаљске владе кад су ти дарови и легати намијењени којем од већ постојећих фондова или другим религијским и просвјетним установама и потхватима.

Први је одсјек разумљив сам по себи и стога би могао отпасти. Ипак нема ништа важнога против тога да се он задржи.

Остали дио овог члана састављен је према узору на сличне одредбе у другим култним статутима БиХ.

Чл. 26.

Католичка Црква и њезини органи сами управљају својим добрима. У вези с оптерећењем тих добара мјеродавни су црквени прописи. Након надбискупове смрти надбискупским добрима управља капитуларни викар а у Мостару и Бањалуци генерални викар.

Никакав приговор.

Чл. 27.

Влада подмирује из државних средстава нужне трошкове за издржавање Дјечачког сјеменишта у Травнику и Богословног сјеменишта у Сарајеву, Фрањевачке гимназије у Високом и Широком бријегу те Фрањевачке богословије у Сарајеву и Широком бријегу као и за издржавање надбискупа и бискупа, затим врхбосанског, мостарског и бањалучког каптола те гркокатоличког каптола кад он једном буде основан, надаље за издатке за босанскохерцеговачке фрањевачке провинције и коначно за катехете на средњим школама и самосталне катехете на основним школама.

Опћенито, никакав приговор, јер се и данас потпуно или скоро потпуно трошкови за издржавање наведених установа подмирују из државних средстава. Да би се окончало предалеко протезање овог задужења, требало би при саставу одредити да ће се и даље издавати из државних средстава фондови који су досада били издавани за набројене установе, или пак да ће странке склопити посебни уговор о средствима за издржавање.

Што се тиче катехета на основним школама, код њих не може бити говора »о издржавању« него о хонорирању у досадашњем опсегу и то само на опћим основним школама.

Чл. 28.

Све остало што се тиче црквених особа или ствари а није споменуто у овим члановима, има се уређивати и управљати према учењу Цркве, према црквеној дисциплини и обичајима, како је то одредила Св. Столица.

Прихватљиво у оваквој формулацији.

Чл. 29.

Све што је наведено у горњим члановима, ступа на снагу 1. сјјечња 1910. године.